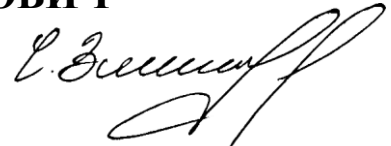

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЗАДВОРНИЙ СЕРГІЙ ІГОРОВИЧ

УДК 911.3:008 (477.43)

**ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ
(НА МАТЕРІАЛАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

11.00.02 – економічна та соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор географічних наук, професор
Заставецька Ольга Володимирівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри географії України і туризму, професор

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Кисельов Юрій Олександрович,
Уманський національний університет садівництва, професор кафедри екології та безпеки життєдіяльності

кандидат географічних наук, доцент,
Заячук Оксана Григорівна,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент кафедри географії та менеджменту туризму

Захист відбудеться "05" липня 2016 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.08 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79007, м. Львів, вул. Дорошенка, 41, ауд. 26.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий "03" червня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор географічних наук, професор

А. А. Кирильчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасний період в Україні відбуваються суттєві зрушення в усіх галузях національної економіки. Особливо кардинальних змін зазнала сфера послуг у процесі роздержавлення та переорієнтації на новітні якісні потреби національного ринку. Такі процеси створили серйозні передумови становлення в Україні широкої мережі прибуткових закладів усіх форм власності із надання послуг населенню. Їх успішність активно впливає на загальний соціально-економічний розвиток територій. Серед галузей сфери послуг, які ще не зовсім переорієнтувалися на актуальні запити споживачів та не повністю подолали вплив зовнішніх і внутрішніх кризових явищ, є культурно-мистецька сфера.

Сьогодні культура і мистецтво – індикатори прогресивного поступу територіальних спільнот людей та ресурс відновлення активного економічного життя. Культура становить не тільки потужний засіб збереження єдності поколінь народу, підвищення престижу та створення інвестиційної привабливості країни чи регіону, а також є важливим інструментом національної безпеки і формування демократичного громадянського суспільства. Виходячи із цього, до культурно-мистецької сфери повинно бути особливе ставлення з боку держави. Культура і мистецтво, як складні соціальні феномени, вимагають всебічних досліджень рівня їх розвитку, структури, в тому числі й з боку суспільно-географів. Важливо системно проаналізувати актуальні проблеми функціонування галузі, особливостей її територіальної організації та на базі цього напрацювати дієві механізми максимально ефективного її розвитку.

Зазначене вище й зумовило вибір теми даної дисертаційної роботи, її мету та дослідницькі завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане із тематикою науково-дослідної роботи "Географічні дослідження територіальних систем розселення і господарських систем" (№ державної реєстрації 0113 U 003331), яка виконується на кафедрі географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне вивчення культурно-мистецької сфери обласного регіону (на матеріалах Хмельницької області), виявлення особливостей її територіальної організації і обґрунтування перспективних напрямків її вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких **завдань**:

- розкрити суспільно-географічну сутність культурно-мистецької сфери;
- поглибити теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери обласного регіону;
- з'ясувати та оцінити вплив загальних і регіональних факторів на формування, функціонування та розвиток культурно-мистецької сфери Хмельницької області;
- здійснити всебічне вивчення сучасної функціонально-компонентної, функціонально-територіальної та організаційно-управлінської структур культурно-мистецької сфери Хмельницької області;

- провести типізацію адміністративних районів та населених пунктів за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери;
- обґрунтувати утворення креативних територіальних субкластерів;
- окреслити основні проблеми функціонування культурно-мистецької сфери Хмельницької області та запропонувати шляхи оптимізації її територіальної організації.

Об'єктом дослідження є культурно-мистецька сфера Хмельницької області, а **предметом** – її територіальна організація.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є Конституція України, Закон України "Про культуру", інші закони у культурно-мистецькій сфері, Укази Президента України, постанови Верховної Ради України і розпорядження Кабінету Міністрів України з питань розвитку культури і мистецтва, сучасні теорії і концепції суспільної географії щодо розвитку територіальних господарських і етнокультурних систем.

Теоретичну основу роботи становлять основні положення наукових досліджень територіальних аспектів культури і мистецтва, які висвітлені у працях українських і зарубіжних вчених-географів, культурологів, економістів – Е. Алаєва, О. Антонюк, Б. Данилишина, В. Джамана, М. Дністрянського, Я. Жупанського, І. Запотоцької, О. Заставецької, Б. Заставецького, О. Заячук, М. Кічурчак, Ю. Кисельова, Н. Кисіль, А. Корнуса, Н. Коцан, В. Круля, К. Мезенцева, О. Любіцевої, М. Мальської, Н. Маслової, Н. Моштакі, Л. Немець, Я. Олійника, Я. Остафійчука, М. Паламарчука, М. Пістуна, І. Ровенчака, С. Рудницького, О. Топчієва, В. Руденка, Н. Флінти, О. Шаблія, Л. Шевчук та інших.

У процесі дослідження культурно-мистецької сфери обласного регіону використовувались як загальнонаукові, так і конкретнонаукові методи. Серед загальнонаукових методів – системний підхід (для аналізу структури культурно-мистецької сфери), математико-статистичні методи (для формування, обробки та інтерпретації інформаційної бази даних), моделювання (для візуалізації основних параметрів досліджуваної сфери, їх динаміки та територіального розподілу), факторний аналіз (для виявлення факторів формування, функціонування і розвитку культурно-мистецької сфери регіону), кластерний аналіз (для групування адміністративних районів області за подібністю розвитку культурно-мистецької сфери). Серед конкретнонаукових методів: історико-географічний (для з'ясування ретроспективних аспектів становлення регіонального геокультурного простору), порівняльно-географічний (для виявлення подібності і відмінності у функціонуванні елементів культурно-мистецької сфери різних ієрархічних територіальних рівнів), картографічний (для візуалізації результатів дослідження та їх аналізу), районування (для диференціації територіальних одиниць регіону з метою обґрунтування доцільності формування креативних субкластерів).

Інформаційну базу дисертаційної роботи становлять систематизовані дані Головного управління статистики у Хмельницькій області, Міністерства культури України, Управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької ОДА, Хмельницького обласного науково-методичного центру культури і мистецтва, а також літературні джерела і наукові публікації.

Наукова новизна одержаних результатів. У результаті дисертаційного дослідження *вперше*:

- проведено суспільно-географічне дослідження компонентно-функціональної, територіально-функціональної та організаційно-управлінської структур культурно-мистецької сфери Хмельницької області;

- здійснено групування адміністративних районів Хмельницької області за рівнем забезпечення населення закладами культури і мистецтва та запропоновано схему культурно-мистецького районування регіону;

- створено оригінальні картосхеми, на яких відображено сучасний стан функціонування культурно-мистецької сфери Хмельницької області;

- обґрунтовано перспективні напрямки розвитку культурно-мистецької сфери регіону, створення креативних субкластерів;

удосконалено:

- методика оцінювання об'єктів культурно-мистецької сфери шляхом впровадження оцінювальної шкали та новітніх методів суспільно-географічних досліджень;

- схему компонентної структури культурно-мистецької сфери відповідно до сучасних змін у суспільному розвитку;

отримали подальший розвиток:

- аналіз впливу територіальної ідентичності населення на геокультурний простір Хмельницької області;

- обґрунтування напрямків оптимізації мережі закладів культурно-мистецької сфери Хмельницької області у зв'язку із децентралізацією державної влади в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені наукові і прикладні положення щодо формування, функціонування і розвитку культурно-мистецької сфери можуть бути застосовані місцевими органами державної влади і місцевого самоврядування у процесі планування соціально-економічного розвитку регіону та реалізації заходів із вдосконалення культурної політики.

Результати дисертаційної роботи апробовані Управлінням культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької обласної державної адміністрації при розробці концепції "Програми розвитку культури і духовності на період до 2017 року" (довідка № 01-316 від 19 лютого 2016 р.).

Наукові розробки, висновки й рекомендації автора використовувались у практичній діяльності Хмельницького обласного науково-методичного центру культури і мистецтва при розробці науково-методичних матеріалів для закладів культури в процесі децентралізації та перетворення їх в центри громад, при розробці культурно-мистецького бренду туристично-рекреаційних районів регіону (довідка №39 від 15 лютого 2016 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка при викладанні навчальних дисциплін "Економічна і соціальна географія України", "Географія сфери послуг України", "Географія туризму в Україні", "Туристичні ресурси України", "Етнокультурологія та антропологія", "Культурний сервіс і туризм" (акт впровадження №306-33/03 від 10 березня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, в якій наведено результати власних досліджень автора щодо суспільно-географічної оцінки чинників, аналізу сучасного стану розвитку та територіальної організації культурно-мистецької сфери Хмельницької області. З наукових праць, надрукованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та розробки, які належать автору особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження, доповідалися на 12 наукових конференціях, а саме: ІХ Всеукраїнській науковій конференції "Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації" (Тернопіль, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченій 200-літтю від народження Тараса Шевченка "Україна і світ: суспільно-географічні виміри" (Львів, 2014); VII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених "Актуальні проблеми туристичного бізнесу" (Харків, 2014); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Міжнародні відносини країн Центрально-Східної Європи в умовах бігравітаційних процесів" (Хмельницький, 2014); III Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених "Актуальні тенденції сучасної науки" (Київ, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції "Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика" (Чернівці, 2014); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Можливості та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід" (Запоріжжя, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців "Регіон – 2015: суспільно-географічні аспекти" (Харків, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції "Географія, Екологія, Туризм: теорія, методологія, практика", присвяченій 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, 2015); XII з'їзді Українського географічного товариства (Вінниця, 2016); науково-методичних і наукових семінарах, звітних наукових конференціях викладачів Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка у 2012-2016 рр.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 21 науковій праці загальним обсягом 8,7 друкованих аркушів. У наукових фахових виданнях України опубліковано 8 статей, у зарубіжних виданнях – 3 праці.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (239 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 246 сторінок, з них основного тексту – 158 сторінок. Робота містить 14 таблиць, 64 рисунки, в тому числі 27 картосхем.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі "**Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери регіону**" визначено місце і роль культурно-мистецької сфери у системі сучасного гуманітарного розвитку суспільства, розглянуто головні теоретичні аспекти дослідження даної сфери, розроблено методику оцінки культурно-мистецького потенціалу території.

Культура і мистецтво, як багатогранні соціальні феномени, що інтегровані у найрізноманітніші сфери суспільного життя, є об'єктами вивчення багатьох наук. Дослідженням територіальних закономірностей диференціації елементів культури займається модерний напрямок суспільної географії – географія культури. З позиції суспільної географії та системного підходу *культурно-мистецьку сферу регіону* ми розуміємо як систему взаємопов'язаних закладів, установ, організацій і підприємств різних форм власності, їх структурних підрозділів, художніх колективів, окремих митців, творчих спілок та громадських організацій, які діють у відповідному регіональному геокультурному просторі та безпосередньо задіяні у виробництві, розподілі, збереженні, розповсюдженні, організації споживання товарів і послуг культурного, інформаційного та художньо-декоративного призначення.

Територіальна організація цієї сфери являє собою закономірний процес взаєморозташування суб'єктів культурно-мистецької діяльності, які функціонують на певній території і пов'язані геопросторовим зв'язками, створюючи сприятливі умови для надання соціокультурних послуг населенню.

Первинною формою територіальної організації культурно-мистецької сфери регіону є заклад культури. Поєднання на порівняно невеликій території закладів культури і мистецтва спричиняє виникнення первинних форм територіальної організації: культурно-мистецькі центри I-го рангу – зосередження в певній точці земної поверхні окремого закладу культури; центри II-го рангу – зосередження в одному місці декількох закладів культури, незалежно від того, пов'язані вони між собою чи ні; центри III-го рангу – зосередження у кількох близьких поселеннях закладів підгалузей сфери; центри IV-го рангу – зосередження на компактній території великої кількості, зокрема великих за розмірами, закладів і підприємств, що має яскраво виражене функціональне ядро. Поєднання центрів утворюють територіальні системи: обласну, окружну міжрайонну, міську внутрішньообласну, міську внутрішньорайонну, районну, кушову внутрішньорайонну, базову, первинну. Між територіальними системами формуються просторові зв'язки – управлінські, організаційні, транспортні, інформаційні, освітні, наукові, творчі, торгівельні тощо.

Функціонування культурно-мистецької сфери регіону відбувається в межах *регіонального геокультурного простору* – динамічної системи елементів духовної і матеріальної культури, сформованої внаслідок культурогенезу на відповідній території, результатом якого є культурний ландшафт і геокультурні образи та установки місцевих мешканців. Наповнює змістом і сприяє руху геокультурного простору територіальна спільнота людей – група людей, пов'язаних між собою спільною територією проживання, спорідненою соціально-економічною діяльністю, стійкими соціокультурними відносинами. Ці спільноти формуються у процесі територіальної ідентифікації населення, яка полягає у ототожненні індивіда із певною територією, на основі спільності природних умов і ресурсів, історичного розвитку, культурної спадщини, етнічної, мовної, релігійної специфіки, традицій і побуту, економічної спеціалізації і якості життя, адміністративного устрою та політичних уподобань.

Культурно-мистецька сфера, як частина господарського комплексу та фактор формування цілісного, повноцінного соціуму, виконує функціональні завдання суспільного змісту: історико-генетичне – забезпечення передачі прийдешнім

поколінням стійких соціально-культурних установок автохтонного населення; суспільно-географічне – поширення у геопросторі культурно-мистецьких об'єктів і явищ та формування геокультурного простору; духовно-просвітницьке – створення умов для відродження і розбудови релігійного життя територіальних громад; освітньо-виховне – формування всебічно-розвиненої особистості із якісно виробленими естетичними потребами, художніми якостями; пізнавально-туристичне – розвиток туристичного сектору економіки на базі культурно-мистецьких ресурсів території; наукове – поглиблення культурологічних знань та їх праксеологічна інтерпретація; безпекове – формування ціннісних національно-культурних орієнтацій як інструменту єдності і мобілізації суспільства у галузі безпеки і оборони; соціально-економічне пов'язане із формуванням кадрового, інфраструктурного, фінансово-інвестиційного, виробничого потенціалу регіону. Основою її розвитку є *культурно-мистецький потенціал території* – сукупність ресурсів матеріальної та духовної культурної спадщини, а також носіїв культури (людський інтелектуальний і творчий ресурс), які можуть бути безпосередньо задіяні у розвитку культурно-мистецької сфери відповідної території.

У другому розділі **"Фактори формування, функціонування і розвитку культурно-мистецької сфери Хмельницької області"** охарактеризовано дію загальних і регіональних факторів, які впливають на територіальну організацію культурно-мистецької сфери. Серед них зовнішні (нормативно-законодавчі, глобалізація, бігравітація та інтернаціоналізація суспільного життя) і внутрішні (історико-географічні, природно-географічні, демографічні, територіальна ідентичність населення, соціально-економічні, культурно-мистецький потенціал території). Наслідком впливу факторів є формування культурних установок населення території та властивостей регіонального геокультурного простору.

Основа сучасної культурно-мистецької сфери області, інфраструктурний потенціал базової мережі її закладів почали формуватись у другій пол. ХХ ст., а із 2000-х рр. інтенсивно здійснюються заходи із подолання негативних тенденцій у сфері та її модернізації. Природно-географічні фактори не чинять суттєвого впливу на культурно-мистецьку сферу і не є вирішальними, однак демографічні фактори визначають ключові орієнтири функціонування цієї галузі. Населення – основний об'єкт, на який спрямовують діяльність заклади культури і мистецтва, а також безпосередній споживач послуг. На 01.01.2015 р. у Хмельницькій області проживало 1301,2 тис. осіб. Динаміка чисельності населення засвідчує поступове його зменшення, головним чином, за рахунок перевищення кількості померлих над народженими. За підсумками 2014 р. додатний природний приріст був лише у містах Хмельницький, Нетішин, Старокостянтинів. Найвищі ж показники скорочення населення зафіксовані у південних районах області – Кам'янець-Подільському, Чемеровецькому, Дунаєвецькому. Статеву структуру населення визначає гендерні особливості культурної поведінки. Розподіл населення за статтю є наступним: чоловіків – 46,3%, жінок – 53,7%. Вікова структура характеризується неоднорідністю. Із загальної кількості населення у віці 0-14 років – 15,2%, 15-64 – 68,4%, 65 і старшому – 16,4%.

На формування нових якостей геокультурного простору регіону мають вплив й міграційні процеси, що проявляється, зокрема, у привнесенні у геокультурний

простір іннокультурних установок. Додатній міграційний баланс характерний для міст Хмельницький, Славута, Старокостянтинів та однойменних районів, для всіх інших – від’ємний.

Етнолінгвістичний склад населення визначає особливості полікультурного діалогу у регіоні, а також зміст діяльності національно-культурних організацій, їх кількість і поширення. В області проживають представники 103 національностей і народностей. Найчисельнішими є українці – 93,9%. Мовний склад мешканців є монолінгвістичним, українська мова є рідною для 96,4% населення.

Георелігійна ситуація в області впливає на формування вихідних засад духовної культури населення, сакрального мистецтва. Незважаючи на поліконфесійність населення, найбільш розповсюдженим і впливовим залишається православ’я. Релігійними громадами охоплено понад 71% населених пунктів.

Мережа закладів культури формується у відповідності до систем розселення, а культурні зв’язки водночас є одним із факторів формування таких систем. Хмельницька субрегіональна система (20629 км²) об’єднує 1451 поселення, у т.ч. 13 міст, 24 смт та 1414 сіл. Показник індексу рангової кореляції між кількістю населення та кількістю закладів культури в області становить 0,653, що є свідченням середньої міри тісноти взаємозв’язку між ними.

Зайнятість і професійно-кваліфікаційна структура населення формують якісні і кількісні параметри попиту на культурно-мистецькі послуги. Структура зайнятості за видами економічної діяльності наступна (початок 2015 р.): в освіті – 23,1%, промисловості – 22,9%, охороні здоров’я – 14,4%, сільському, лісовому, рибному господарстві – 9%, державному управлінні і обороні – 6,7%, транспорті – 6,4%, торгівлі – 5,8%, культурі, мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку – 1,8%. Рівень безробіття економічно активного населення – 9,4%.

Вагомим чинником, який узагальнює певним чином попередні, є територіальна ідентичність населення, або ототожнення себе з соціальною системою певного регіону, з його людьми, культурою, традиціями, ландшафтом. Її певним чином характеризують культурні пріоритети, ціннісні гуманітарні орієнтації населення тієї чи іншої територіальної спільноти людей. На них вказують ключові ідентифікаційні символи (маркери) у геопросторі, у дисертації – це назви головних вулиць, площ, майданів територіальних громад. З метою виконання завдань із декомунізації запропоновано перейменування радянсько-комуністичних назв (таких 36,3% у населених пунктах Хмельницької області).

Група соціально-економічних факторів визначає можливості функціонування і розвитку територіальної організації культури і мистецтва з огляду на якість життя населення та розвиток галузевої та допоміжної інфраструктури. Перевага в області занять сільськогосподарським виробництвом зумовлює невисокий рівень доходів більшості населення, регіон належить до тих, де рівень зарплат дуже низький. Тільки у містах Нетішині, Хмельницькому, Шепетівці, Славуті, Кам’янець-Подільському, Красилові ці показники є дещо вищими. Споживчі витрати населення на послуги відпочинку і культури за підсумками останніх років не перевищували 2% від загальної кількості, що є відносно негативним фактом. Усі потенційні центри соціально-економічного зростання сполучені автошляхами з твердим покриттям із районними та обласним центром.

У структурі культурно-мистецького потенціалу Хмельницької області найбільшу питому вагу становлять історико-культурні (53,8%), інфраструктурні (21,7%), духовно-культурні (12,3%) і творчі ресурси (6,4%) (рис. 1). Значним історико-культурним потенціалом володіють Хмельницький, Кам'янець-Подільський та Старокостянтинівський райони. Духовно-культурна і творча складові найбільше представлені у південних та північних районах. Дуже високий і високий рівень культурно-мистецького потенціалу спостерігається у Хмельницькому і Кам'янець-Подільському районах, дуже низький – у депресивних периферійних районах: Білогірському, Вінковецькому, Теофіпольському, Полонському, Старосинявському. Ступінь диференціації різних видів ресурсів свідчить про значне розосередження більшості видів ресурсів на території області. Тільки інноваційно-інвестиційні ресурси мають концентрацію у 1 населеному пункті (Хмельницький), що свідчить про слабку дифузію інновацій у периферійних центрах.

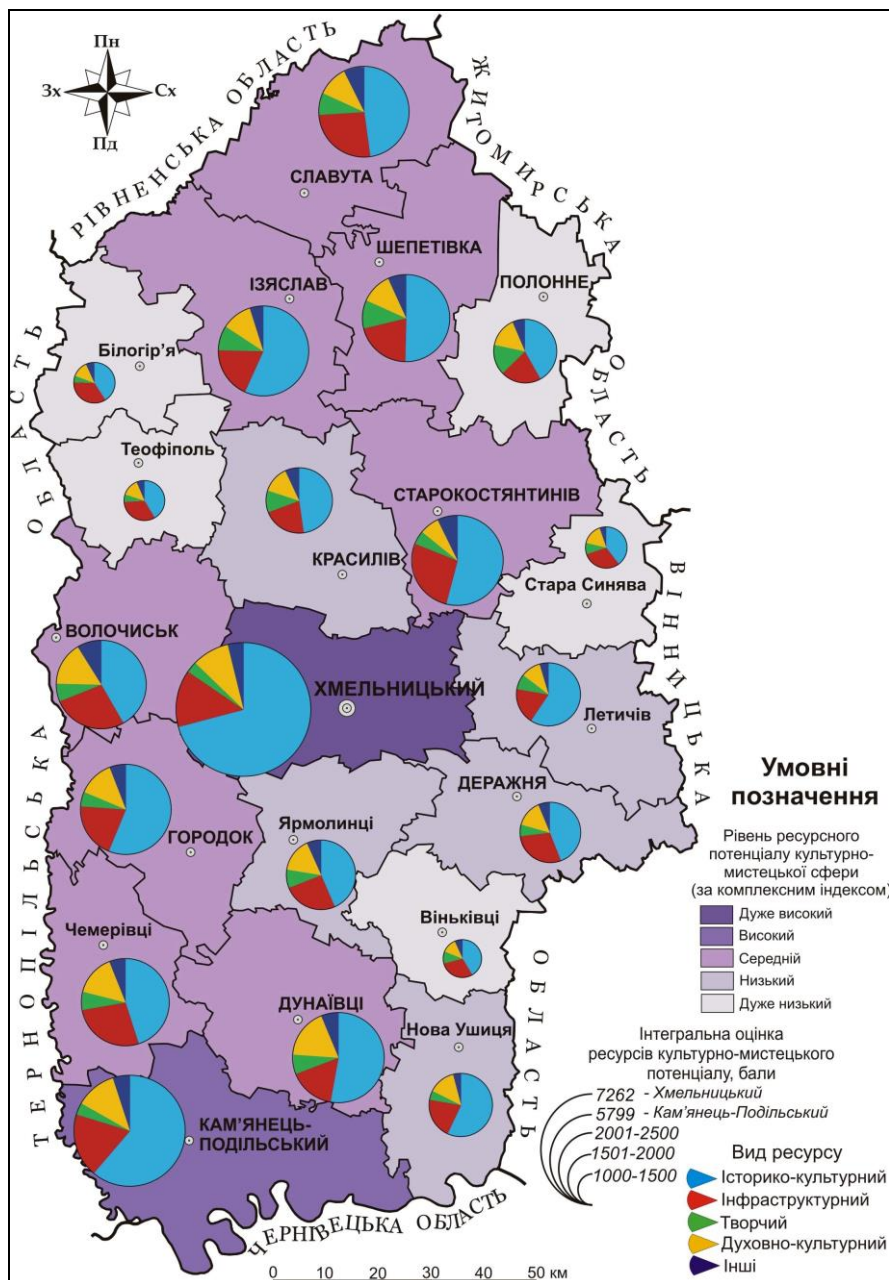

Рис.1. Культурно-мистецький потенціал території Хмельницької області на початок 2015 р.

Проведений SWOT-аналіз факторів зовнішнього і внутрішнього середовища формування функціонування і розвитку культурно-мистецької сфери Хмельницької області засвідчив наявність цілого ряду сильних сторін та суттєвих загроз, головно зовнішнього проходження. Сильними сторонами сфери культури і мистецтва є: вигідне геокультурне положення регіону; значна кількість об'єктів історико-культурної спадщини; наявність густої мережі культурно-мистецької інфраструктури; потужний творчий потенціал населення; унікальність і своєрідність культури регіону, ексклюзивні товари та послуги. Вдале використання сильних сторін та реалізація можливостей сприятиме повноцінному подоланню негативних тенденцій, кризових явищ у сфері культури і мистецтва.

У третьому розділі **"Функціонально-компонентна та організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери Хмельницької області"** проведено аналіз компонентних складових (підгалузей) сфери культури і мистецтва, а також їх управлінської ланки. Вивченню підлягають: культурно-мистецька освіта, функціонування закладів культури клубного типу, бібліотечна справа, функціонування концертно-видовищних установ, архівна справа, музейна справа, кінематографія, народне аматорське мистецтво, діяльність релігійних організацій та національно-культурних товариств.

Інфраструктура культурно-мистецької сфери забезпечує формування повноцінного процесу надання послуг населенню. Культурно-мистецька освіта представлена 57 школами естетичного виховання (19% у сільській місцевості), в т.ч. музичних – 28, мистецтв – 17, художніх – 11, хорових – 1. Рівень охоплення учнів загальноосвітніх шкіл навчанням у школах естетичного виховання у області – 11,4%, а найвищий він у містах Кам'янець-Подільському – 18,2% і Нетішині – 17,6%. Підготовку кадрів для культурно-мистецької сфери забезпечують Кам'янець-Подільський коледж культури і мистецтв, Хмельницьке вище музичне училище ім. В. Заремби та Грицівське вище художнє професійне училище №19.

Найбільш поширеними, доступними та первинними у задоволенні потреб у розвагах є заклади культури клубного типу. На території області нараховується 1083 клубів, з них 1033 (95,4%) розміщені у сільській місцевості. Кількість місць у клубних закладах становить 286,5 тис., з них у сільській місцевості – 263,2 тис. (91,9%), а забезпеченість місцями відповідно 23 місця на 100 осіб.

Бібліотечна система регіону, яка забезпечує обслуговування читачів і організацію культурно-просвітницьких заходів, представлена 1692 публічними бібліотеками, з яких сільських – 767. Охоплення бібліотечною мережею найкраще у Кам'янець-Подільському, Волочиському і Городоцькому районах. Бібліотечний фонд області складає 10,3 млн примірників, а забезпеченість – 815 примірників на 100 мешканців. Діє 81 сучасна (інформатизована) бібліотека. Архівна справа представлена обласним архівом та 48 архівними установами обласних, міських і районних державних органів.

Культурно-освітню роботу на території області проводять 18 державних музеїв, історико-культурні заповідники "Меджибіж" і "Самчики" та Національний історико-архітектурний заповідник "Кам'янець". Обсяг основних фондів музеїв і заповідників становить майже 300 тис. експонатів. Окрім того, ще нараховується

295 недержавних музеїв, у яких зберігається 150 тис. експонатів. Система охорони культурної спадщини налічує 3006 пам'яток (археології – 255, історії – 2370, монументального мистецтва – 128, архітектури та містобудування – 250, науки і техніки – 3) та 1439 нововиявлених об'єктів.

Високий рівень аматорського мистецтва регіону забезпечують 293 художні колективи із званням "народний" і "зразковий" та 1989 майстрів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Вокально-хоровий жанр представлений 66 творчими колективами, хореографічний – 362, фольклорно-етнографічний – 237, театральний – 1012, інструментальний – 268 та іншими художніми формуваннями.

Театральні-концерні установи регіону є найперспективнішими і прибутковими. Це – обласна філармонія, обласний академічний музично-драматичний театр ім. М. Старицького, обласний академічний театр ляльок "Дивень" та моно-театр "Кут", які діють у Хмельницькому. Кінематографія представлена 5 сучасними кінотеатрами та 210 демонстраторами фільмів. Розвитку парків культури і відпочинку сприяє наявність комунальних установ у містах, що їх обслуговують, та наявність 36 об'єктів садово-паркового мистецтва і 2 ботанічних садів. У містах обласного значення функціонують популярні різноформатні інноваційні розважально-відпочинкові заклади приватної форми власності, а саме: центри дозвілля, культурно-дозвіллеві комплекси, арт-кафе, нічні клуби та інші.

Релігійна мережа Хмельницької області представлена 35 віросповідними напрямками, в межах яких діють 1917 релігійних організацій. Найпоширенішим є православ'я (1309 релігійних організацій, або 68,3%), протестантизм 337 (17,5%) і католицизм 228 (11,9%). Найбільш охоплені релігійною мережею Кам'янець-Подільський і Хмельницький райони. Національно-культурний розвиток етнічних меншин краю забезпечують 59 громадських об'єднань.

Організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери наразі перебуває у стані реформ та оптимізації у зв'язку із процесами децентралізації. У ній задіяно понад 6,2 тис. працівників, з яких 90,3% – кваліфіковані фахівці.

У четвертому розділі **"Функціонально-територіальна структура культурно-мистецької сфери Хмельницької області та основні напрямки оптимізації її територіальної організації"** здійснено аналіз функціонально-територіальної структури культурно-мистецької сфери, розглянуто зміст і перебіг її реорганізації в умовах реформування територіальної організації влади і місцевого самоврядування, виявлено проблеми та запропоновано основні напрямки вдосконалення територіальної організації культурно-мистецької сфери.

Функціонально-територіальна структура культурно-мистецької сфери обласного регіону формується і перебуває у прямій залежності від базової мережі закладів культури і мистецтва. Функціональне призначення мережі культурно-мистецької сфери – максимальне наближення культурних благ до населення та охоплення ними якнайбільшої кількості поселень.

За результатами багатовимірного таксономічного аналізу виділено 4 типи та 5 підтипів адміністративних районів Хмельницької області за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери (рис.2).

І тип – Хмельницький район та м. Хмельницький забезпечені у повному обсязі усіма видами культурно-мистецьких закладів та характеризуються достатньо

високими показниками локалізації концертно-видовищних закладів та культурно-мистецьких закладів вищої освіти.

II тип – Кам'янець-Подільський район має вищі від середнього показники розвитку культурно-мистецької сфери. У даному районі присутні також усі види закладів, за винятком лише концертно-видовищних організацій. Досить високий рівень розвитку музейної і бібліотечної справ. На його території є вищий навчальний заклад культури і мистецтва.

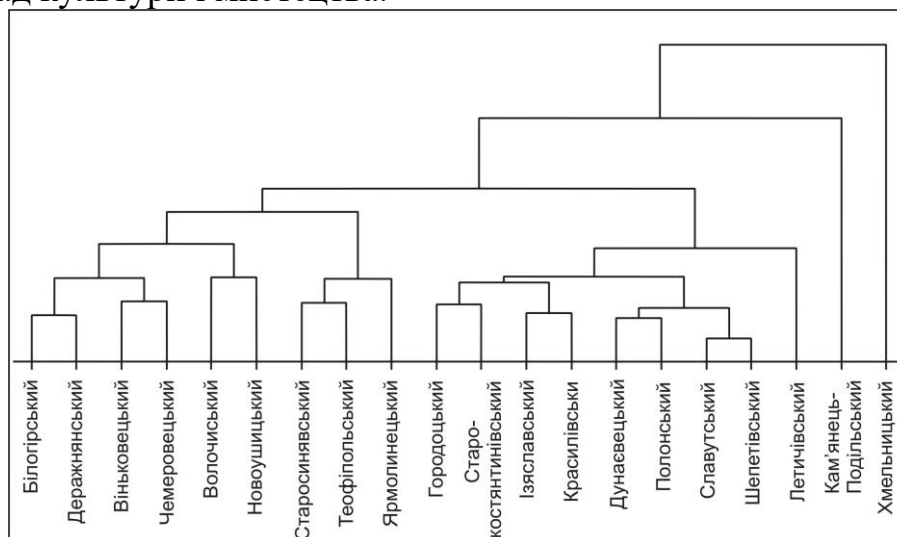

Рис.2. Дендрограма типізації адміністративних районів Хмельницької області за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери станом на 01.01.2015 р.

III тип формують адміністративні райони із середнім рівнем розвитку культурно-мистецької сфери. Мають збалансовані показники локалізації усіх видів закладів. У ньому виділяються два підтипи: *перший підтип (III_A)* формують такі райони, як Білогірський, Вінковецький, Волочиський, Деражнянський, Новоушицький, Чемеровецький, де висока локалізація закладів культури клубного типу, бібліотечних і музейних закладів; *другий підтип (III_B)* – Старосинявський, Теофіпольський, Ярмолинецький райони із високою забезпеченістю школами естетичного виховання та демонстраторами фільмів.

IV тип – райони із нижчим від середнього рівнем розвитку культурно-мистецької сфери. Даний тип, за окремими показниками, поділяється на три підтипи. *Перший підтип (IV_A)* – Городоцький, Ізяславський, Красилівський та Старокостянтинівський райони – має відносно низькі коефіцієнти локалізації закладів усіх видів. Дунаєвецький, Полонський, Славутський та Шепетівський райони формують *другий підтип (IV_B)* із низькою забезпеченістю населення усіма закладами, передусім закладами культури клубного типу та бібліотеками. *Третій підтип (IV_C)* формує Летичівський район, який відрізняється достатньо високими показниками розвитку майже усіх видів закладів і їх збалансованістю. Райони цього типу потребують невідкладних заходів щодо оптимізації базової мережі закладів культури.

Територіальну організацію культурно-мистецької сфери Хмельницької області формують 1034 системи різних ієрархічних рівнів: 1 обласна, 20 районних, 2 окружних міжрайонних, 1 міська внутрішньообласна, 31 кушова внутрішньорайонна, 542 базових та 556 первинних (рис.3).

За рівнем забезпечення населених пунктів Хмельницької області закладами культурно-мистецької сфери та якістю послуг, що ними надаються, виділено 8 рівнів розвитку культурно-мистецьких центрів: 1) *дуже низький рівень* характерний для малих сільських поселень (переважно без адміністративного статусу), у яких розташований лише 1 заклад культури – як правило, це – клуб або бібліотека-філіал. У регіоні таких поселень налічується 408; 2) *низький рівень* притаманний сільським поселенням, де діють 2 заклади культури (будинки культури і бібліотека), у переважній більшості – це адміністративні центри сільських рад. Таких культурно-мистецьких центрів в межах області найбільше – 693; 3) *рівень нижче середнього* відповідає 12 великим сільським поселенням та селищам, у яких діють 2 заклади культури, які надають розширене коло послуг. У них розташовані клуб і школа естетичного виховання, або 2 бібліотеки (для дорослих і дітей); 4) *середньому рівню* відповідають 13 селищ і великих сільських поселень, де функціонує 3 заклади культурно-мистецької сфери, як правило, це – будинок культури, бібліотека та музична школа; 5) *рівень вище середнього* об'єднує культурно-мистецькі центри, в яких діє 4 заклади, один з яких має обласний або районний статус. Це селища Меджибіж, Гриців, Чорний Острів та с. Самчики; 6) *достатній рівень* характерний для усіх районних центрів та міст обласного підпорядкування, де представлені 4 і більше закладів культури і мистецтва та діють структурні підрозділи управління культурою. У регіоні їх виділено – 19; 7) *високий рівень* розвитку культурно-мистецької сфери має місто обласного підпорядкування, районний центр – м. Кам'янець-Подільський, де розташовуються заклади і об'єкти обласного і національного значення; 8) *дуже високому рівню* відповідає обласний центр, із високою концентрацією закладів регіонального значення – м. Хмельницький.

Згідно із перспективним планом формування територій громад Хмельницької області планується утворити 54 спроможних об'єднаних територіальних громади: 13 міських, 23 селищних та 18 сільських. На їх балансі опиниться 2057 закладів культури. Реорганізація культурно-мистецької сфери у зв'язку із децентралізацією суттєво не вплине на її функціонально-компонентну структуру. У перехідний період організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери Хмельницької області має територіально-диспропорційний характер. Цьому сприяють несформованість на більшості території області об'єднаних територіальних громад; функціонування в межах одного адміністративного району однієї об'єднаної територіальної громади; функціонування об'єднаної територіальної громади в межах декількох адміністративних районів та ін. Територіальна організація культурно-мистецької сфери нових територіальних утворень повинна формуватися згідно з кластерним підходом.

Креативний кластер – це добровільне об'єднання суб'єктів культурно-мистецької діяльності, за сприяння органів державної влади, науковців, фахівців із менеджменту і маркетингу культури, з метою подолання кризових явищ у галузі, підвищення її конкурентоспроможності та формування єдиного геокультурного простору регіону. Інноваційні креативні кластери, як правило, доцільно формувати на основі базової мережі закладів культури державної і комунальної форм власності, що повинно сприяти їх комерціалізації. Але основним рушієм і популяризатором

новітніх форм культурно-мистецької діяльності повинні стати приватні альтернативні заклади культури, розваг, дозвілля, відпочинку і культурно-пізнавального туризму.

У межах Хмельницької області формуються креативні субкластери за територіальним принципом на підставі опорного каркасу систем розселення населення, історико-географічних умов розвитку, особливостей геопросторової організації базової мережі закладів культури і мистецтва та рівня забезпеченості ними населення. Виділяються три субкластери, які об'єднують у своєму складі 26 креативних центрів та 29 креативних пунктів (табл.1, рис.4).

Таблиця 1

Креативні культурно-мистецькі субкластери Хмельницької області

Субкластер	Склад, адміністративні райони	Площа, км ²	Населення, тис. мешканців	Питома вага культурно-мистецького потенціалу, %	Концентрація закладів культури	Локалізація закладів культури
Центральний	Вінковоцький, Волочиський, Городоцький, Деражнянський, Красилівський, Летичівський, Старокостянтинівський, Старосинявський, Теофіпольський, Хмельницький, Ярмолинецький	7,7	564	41,6	1,02	0,88
Південний	Кам'янець-Подільський, Дунаєвецький, Новоушицький, Чемеровецький	4,5	301,7	26,2	1,11	1,05
Північний	Білогірський, Ізяславський, Полонський, Славутський, Шепетівський	5,4	296	21,1	0,89	1,01

Центральний креативний субкластер (табл.1) є найбільшим в області. У ньому виділено 14 перспективних креативних центрів. Серед них – місто обласного підпорядкування Хмельницький, усі районні центри, які мають якісне інфраструктурно-кадрове забезпечення, а також селища Сатанів і Меджибіж та с. Самчики, де сконцентровані історико-культурні, туристично-рекреаційні і творчі ресурси. Перспективними також є 12 креативних пунктів – 5 селищ і 7 великих сільських поселень. Субкластер – поліфункціональний.

Південний креативний субкластер (табл.1) розташований у межах центрально-подільського Придністер'я. Креативний центр – місто обласного підпорядкування, історичний і культурно-освітній центр регіону – Кам'янець-Подільський. У структурі культурно-мистецького потенціалу особливе місце посідає історико-культурний, адже тут сконцентрована велика кількість пам'яток культурної спадщини. Перспективними креативними центрами є Кам'янець-Подільський, Дунаївці, Чемерівці, Нова Ушиця – поселення, які володіють значним культурно-мистецьким потенціалом. Село Маків Дунаєвецького району – курорт, має рекреаційний потенціал. Креативних пунктів – 10, вони є центрами об'єднаних територіальних громад, зокрема смт Стара Ушиця та с. Жванець – перспективні центри впровадження інноваційних форм дозвілля, відпочинку і рекреації на річці Дністер. Спеціалізація субкластера – історико-культурна, етнокультурна та рекреаційна.

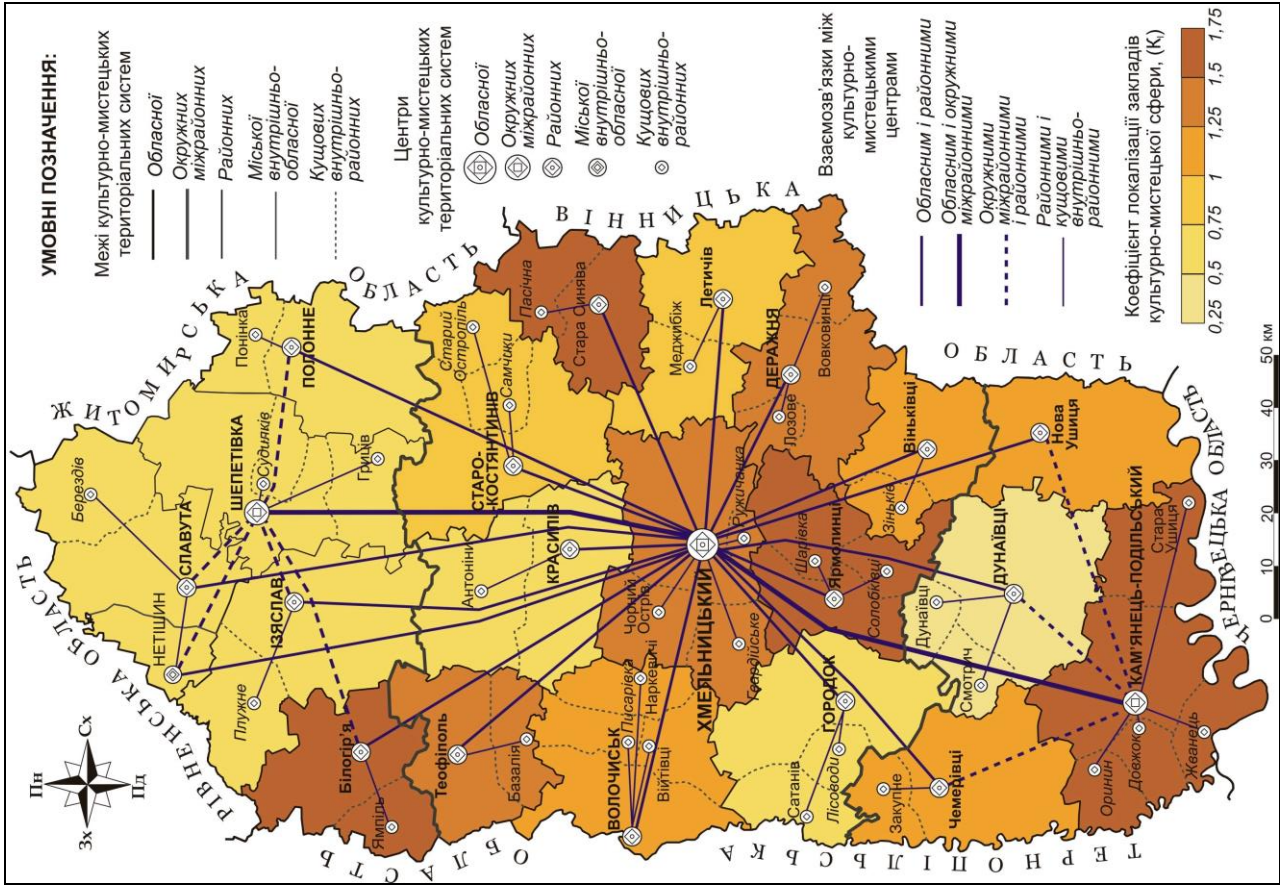

Рис.3. Територальна організація культурно-містечкої сфери Хмельницької області на 01.01.2015 р.

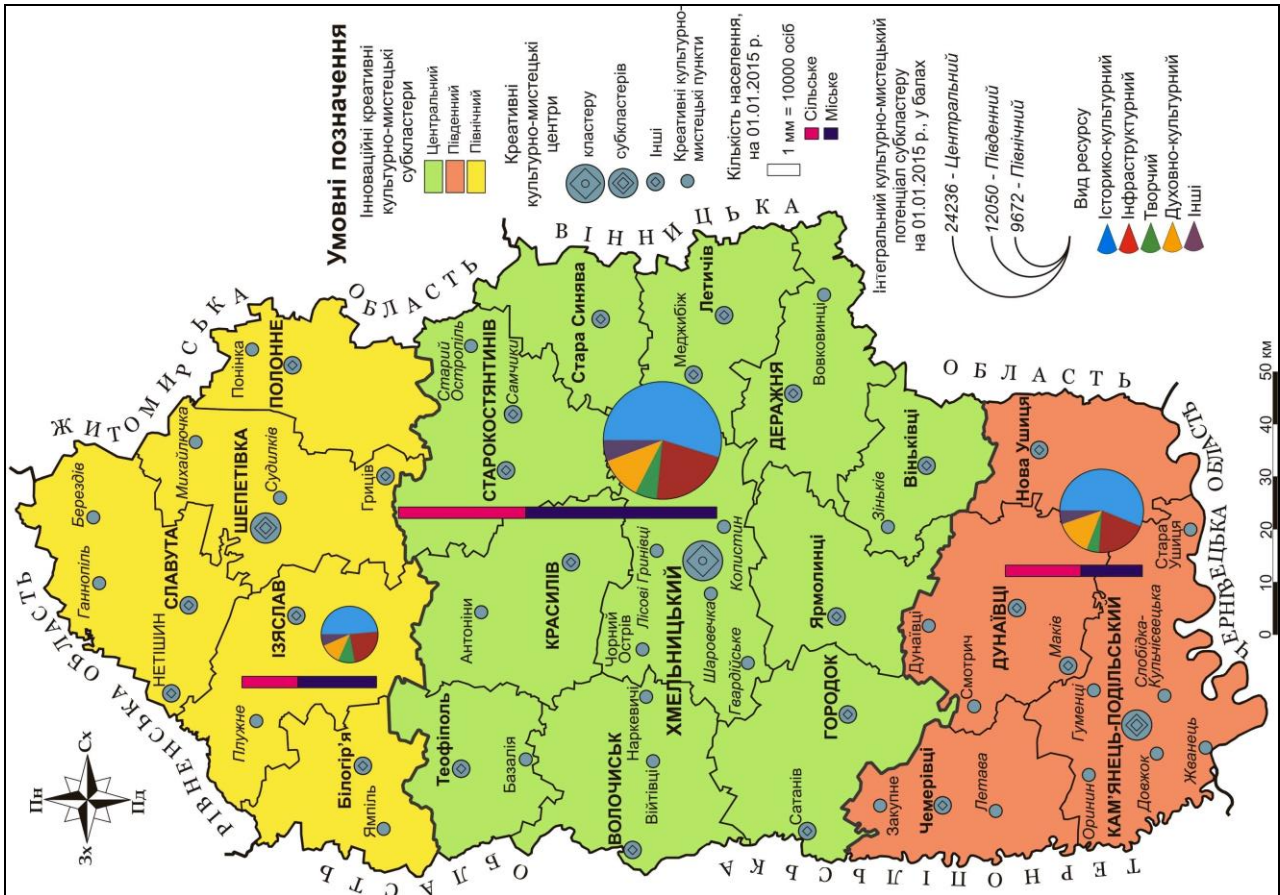

Рис.4. Креативний культурно-містечкий кластер Хмельницької області

Північний креативний субкластер (табл.1) розташовується у історико-етнографічному відношенні у межах південно-східної Волині, а у природно-географічному, частково, у межах Малого Полісся. Креативний центр субкластера – Шепетівка, місто обласного підпорядкування, культурно-освітній центр. У структурі культурно-мистецького потенціалу значне місце посідає інфраструктурний та творчий. У межах субкластера виділено 7 перспективних креативних центрів: смт Білогір'я, міста Ізяслав, Полонне, Славута, Шепетівка та місто обласного підпорядкування – Нетішин. Селище Гриців включене до переліку креативних центрів з огляду на досвід інноваційного розвитку громади. 2 селища та 5 сільських поселень, як центри спроможних громад, виступають креативними пунктами. Спеціалізація субкластера – творча та етнокультурна.

Повноцінна реалізація регіональної культурної політики можлива лише за умов забезпечення населенню доступу до культурних благ та отримання якісних соціокультурних послуг. Це вимагає, в першу чергу, розбудови інфраструктури культурно-мистецької сфери, що пришвидшить інтеграцію вітчизняної культури у міжнародне культурне середовище, відкриє доступ до новітніх форм мистецтва, сприятиме відродженню місцевих традицій.

ВИСНОВКИ

Суспільно-географічне дослідження культурно-мистецької сфери Хмельницької області дозволяє зробити такі висновки:

1. За сучасних умов актуальність суспільно-географічного вивчення культурно-мистецької сфери посилюється тим, що ця галузь створює основу для функціонування третинного сектору економіки і сприяє задоволенню духовних потреб людей. Її функції мають свої особливості на різних етапах суспільного розвитку і визначаються, передусім, потребами територіальних спільнот людей та їх територіальною ідентичністю. У процесі трансформації суспільних відносин в Україні культурно-мистецька сфера зазнала реорганізації, як у плані зміни форм власності закладів із надання послуг населенню, так і її територіальної організації.

Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону – це геопросторове поєднання закладів, установ, організацій і підприємств різних форм власності, творчих спілок та громадських організацій, які діють у відповідному регіональному геокультурному просторі та безпосередньо задіяні у виробництві, розподілі, збереженні, розповсюдженні і організації споживання товарів і послуг культурного, інформаційного та художньо-декоративного призначення.

Дослідження територіальної організації культурно-мистецької сфери регіону проведені нами із застосуванням системного підходу. З його позицій культурно-мистецька сфера розглядається як система, що має складну функціонально-компонентну, функціонально-територіальну та організаційно-управлінську структуру. Для вивчення особливих форм цих структур застосовують історико-географічний та літературний методи, для аналізу видів культурно-мистецької сфери і їх функціонування – статистичний, експедиційний, картографічний, математичного моделювання та ін.

2. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону формується під впливом загальних і регіональних факторів. До загальних відносяться ті, які

визначають розвиток цієї сфери у державі загалом (нормативно-законодавчі, політико-культурні, в т.ч. й глобалізація, інтернаціоналізація і бігравітація). Регіональні фактори – це історико-географічні, природно-географічні, демографічні, етнічні, розселенські, рівень і якість життя населення. Вони впливають на формування культурно-мистецької сфери, рівень її розвитку і територіальної організації. Безпосередній вплив на розміщення закладів культури і мистецтва у Хмельницькій області має населення, зокрема його розселення у різних типах поселень, чисельність населення (коефіцієнт кореляції населення і закладів культури становить 0,653), його структура, етнічний склад.

Фактор територіальної ідентичності населення проявляється у процесі ототожнення себе з соціальною системою певного регіону, з його людьми, культурою, традиціями, ландшафтом. Наразі актуальними проблемами територіальної ідентифікації населення Хмельницької області є депопуляція, подолання ідеологічних стереотипів радянського періоду, відновлення національної пам'яті, збереження історико-культурної спадщини тощо.

У розвитку культурно-мистецької сфери має вагомим значення культурно-мистецький потенціал території. За ступенем територіальної диференціації різних видів ресурсів, що характеризують ентропійні міри, найбільшою територіальною однорідністю характеризуються такі види потенціалу: творчий, управлінський, інфраструктурний, найменшою – інноваційно-інвестиційний. Узагальнений вплив різноманітних чинників здійснено за допомогою SWOT-аналізу, в якому відображаються в основному переваги і можливості розвитку культурно-мистецької сфери у регіоні на перспективу.

4. Функціонально-компонентна структура культурно-мистецької сфери об'єднує заклади, підприємства, установи і організації, які надають послуги культурного, художнього та інформаційного призначення в рамках регіонального геокультурного простору. Підгалуззями сфери є: культурно-мистецька освіта, функціонування закладів культури клубного типу, бібліотечна справа, функціонування концертно-видовищних установ, архівна справа, музейна справа, кінематографія, народне аматорське мистецтво, діяльність релігійних організацій та національно-культурних товариств.

5. Територіальна організація культурно-мистецької сфери обласного регіону – багатогранна та різнорівнева система. Основними її елементами є культурно-мистецькі пункти, центри (обласний, міжрайонні, кущові, первинні). Їх виділяють на основі інтегральних індексів локалізації закладів культурно-мистецької сфери і культурних взаємозв'язків між поселеннями.

Територіальну організацію культурно-мистецької сфери Хмельницької області формують 1034 системи різних ієрархічних рівнів. Вони об'єднуються у 4 типи та 5 підтипів за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери. В області є один культурно-мистецький центр (м. Хмельницький), три міжрайонні (Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Шепетівка), 20 районних, 31 кущових і 542 базових. Близько 20,7% населених пунктів не мають жодного закладу культурно-мистецької сфери, це переважно – невеликі села.

6. Для оптимізації територіальної організації культурно-мистецької сфери в сучасних умовах необхідне формування креативних кластерів, які би об'єднували

заклади усіх форм власності, творчі персоналії і колективи культурно-мистецької сфери певної території, з метою подолання кризових явищ у галузі, підвищення її конкурентоспроможності та формування єдиного геокультурного простору регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Задворний С.І. Електоральна поведінка населення Хмельницької області на місцевих виборах 31 жовтня 2010 року/ С.І. Задворний // Часопис соціально-економічної географії: Міжрег. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 11(2). – С. 159-165.

2. Задворний С.І. Геопросторові особливості театрального мистецтва Тернопільської області / С.І. Задворний // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2013. – Вип. 2 (35). – С. 80-89.

3. Задворний С.І. Сучасний стан розвитку та геопросторової організації закладів культури клубного типу Хмельницької області / С. І. Задворний // Історія української географії. Всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 28. – С. 113-120.

4. Задворний С.І. Заклади культурно-мистецької сфери Тернопільської області і їх роль у розвитку туризму / С.І. Задворний // Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол. Я.Б. Олійник (відп. ред) та ін.: – К.: Альфа-ПК, 2013. – Вип. 26. – С. 155-164.

5. Задворний С.І. Основні напрямки суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери регіону / С.І. Задворний // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2014. – Вип. 1 (36). – С. 123-131.

6. Задворний С.І. Методика суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери регіону / С.І. Задворний // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2015. – Вип. 2 (39). – С. 91-100.

7. Задворний С.І. Суспільно-географічні аспекти реорганізації культурно-мистецької сфери Хмельницької області в умовах децентралізації / С.І. Задворний // Наукові записки СумДПУ ім. А.С. Макаренка. Географічні науки. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2016. – Вип. 7. – С. 110-117.

8. Задворний С.І. Фактори формування, функціонування і розвитку культурно-мистецької сфери Хмельницької області / С.І. Задворний // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2016. – Вип. 1 (40). – С. 112-119.

Публікації в іноземних виданнях

9. Задворный С.И. Территориальная идентичность населения как фактор развития сферы культуры и искусства региона: общественно-географический аспект / С.И. Задворный // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск: ООО "Призма", 2014. – №3 (93). – С. 237-242.

10. Задворний С. Заклади культурно-мистецької сфери як компонентна складова туристичної інфраструктури / С.І. Задворний, Г.Б. Головка// British Journal of Education, Science and Culture. – London: "London University Press", 2014, №1. (5). – P. 233-237. *Особистий внесок автора*: визначено перспективні напрямки

використання закладів культурно-мистецької сфери з метою розвитку туризму в регіоні.

11. Задворний С.І. Сучасний стан розвитку і територіальна організація кінематографії у Хмельницькій області / С.І. Задворний // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Współczesne problemy i perspektywy rozwoju". – Krakow: Wydawca: Sp.z o.o. "Diamond trading tour", 2016. – Str. 18-20.

Публікації в інших виданнях, тези наукових доповідей

12. Задворний С.І. Етапи суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери регіону / С. І. Задворний // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 233–236.

13. Задворний С.І. Дослідження геопросторової організації культурно-мистецької сфери регіону як новітній напрям соціально-економічної географії / С.І. Задворний // Україна і світ: суспільно-географічні виміри: збірник праць всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченої 200-літтю від народження Тараса Шевченка (м. Львів, 26-28 лютого 2014 р.) / [відп. ред.: проф. О. І. Шаблій]. – Львів: "Простір М", 2014. – С. 317–324.

14. Задворний С.І. Арт-туризм і його роль у регіональному розвитку / С. І. Задворний // Актуальні проблеми туристичного бізнесу. Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (28 лютого 2014 року. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 77–79.

15. Задворний С.І. Вплив бігравітаційних процесів на розвиток культурно-мистецької сфери регіонів України / С. І. Задворний // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Міжнародні відносини країн Центрально-Східної Європи в умовах бігравітаційних процесів" (22-23 травня 2014 р.). – Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2014. – С. 63-67.

16. Задворний С.І. Забезпеченість населення Хмельницької області закладами культури і мистецтва / С. І. Задворний // Актуальні тенденції сучасної науки: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (Київ, 7 липня 2014 р.). – К: ГО "Наукове товариство "Атенеум", 2014. – С. 10–16.

17. Задворний С.І. Територіальна ідентичність населення Хмельницької області як фактор розвитку культурно-мистецької сфери регіону / С. І. Задворний // Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9-11 жовтня 2014 р.). – Чернівці: Видавничий дім "Родовід", 2014. – С. 112–114.

18. Задворний С.І. Культурно-мистецька сфера Хмельницької області як основа розвитку індустрії розваг в регіоні/ С. І. Задворний // "Можливості та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід". Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції; 16-17 жовтня 2014 року / Колектив авторів: за заг. ред. проф. В. М. Зайцева; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя: ТОВ "ЛІГІС" ЛТД, 2014. – С. 187–191.

19. Задворний С.І. Організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери України / С.І. Задворний // Регіон – 2015: суспільно-географічні

аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 16-17 квітня 2015 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. – С. 8-11.

20. Задворний С.І. Особливості компонентно-функціональної структури культурно-мистецької сфери / С.І. Задворний // Географія, Екологія, Туризм: теорія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (21-23 травня 2015 р.). – Тернопіль: СМП "ТАЙП", 2015. – С. 64-67.

21. Задворний С.І. Методологічні підходи щодо інноваційного розвитку культурно-мистецької сфери регіону / С.І. Задворний // Українська географія: сучасні виклики. Зб.наук. праць у 3-х т. – К.: Принт-Сервіс, 2016. – Т. I. – С. 32-33.

АНОТАЦІЯ

Задворний С.І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню територіальної організації культурно-мистецької сфери Хмельницької області. У роботі із позиції суспільної географії та системного підходу розкрито сутність поняття "культурно-мистецька сфера". Поглиблено теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери обласного регіону. З'ясовано та оцінено вплив загальних і регіональних факторів на формування, функціонування та розвиток культурно-мистецької сфери Хмельницької області. Здійснено всебічне вивчення сучасної функціонально-компонентної, функціонально-територіальної та організаційно-управлінської структур культурно-мистецької сфери Хмельницької області. Проведено типізацію адміністративних районів та населених пунктів за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери. Обґрунтовано утворення креативного кластера як інноваційної форми територіальної організації культурно-мистецької сфери. Окреслено основні проблеми та перспективи функціонування культурно-мистецької сфери Хмельницької області в умовах реформування державної влади і місцевого самоврядування та запропоновано шляхи оптимізації її територіальної організації.

Ключові слова: культура, мистецтво, культурно-мистецька сфера, регіон, геокультурний простір, територіальна ідентичність, територіальна спільнота людей, заклад культури, творчість, креативний кластер, децентралізація.

АННОТАЦИЯ

Задворный С.И. Территориальная организация сферы культуры и искусства региона (на материалах Хмельницкой области). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2016.

Диссертация посвящена исследованию территориальной организации сферы культуры и искусства Хмельницкой области. В работе с позиции общественной географии и системного подхода раскрыта сущность понятия "сфера культуры и искусства". Углублены теоретико-методические основы общественно-географического исследования сферы культуры и искусства областного региона. Определено влияние общих и региональных факторов на формирование, функционирование и развитие сферы культуры и искусства Хмельницкой области. Осуществлено всестороннее изучение современной функционально-компонентной, функционально-территориальной и организационно-управленческой структуры сферы культуры и искусства Хмельницкой области. Осуществлена типизация административных районов и населенных пунктов по уровню развития сферы культуры и искусства. Обосновано образование креативного кластера как инновационной формы территориальной организации сферы культуры и искусства. Определены основные проблемы и перспективы функционирования сферы культуры и искусства Хмельницкой области в условиях реформирования государственной власти, местного самоуправления и предложены пути оптимизации ее территориальной организации.

Ключевые слова: культура, искусство, сфера культуры и искусства, регион, геокультурное пространство, территориальная идентичность, территориальная общность людей, учреждение культуры, творчество, креативный кластер, децентрализация.

SUMMARY

Zadvornyi S. I. Territorial organization of cultural and artistic sphere of the region (on materials of Khmelnytskyi region). – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Geography, speciality 11.00.02 – economic and social geography. – Ivan Franko Lviv National University. – Lviv, 2016.

The dissertation focuses on the research of territorial organization of cultural and artistic sphere of Khmelnytskyi region. The paper studies aspects of defining the essence of the concept of "cultural and artistic sphere" through the position of human geography and systemic approach. Theoretical and methodological foundations of human and geographical research of cultural and artistic sphere of the regional area are especially emphasized.

It has been assessed the influence of general and regional factors (historical and geographic, natural and geographical, demographic, social and economic) on the formation, operation and development of the cultural and artistic sphere of Khmelnytskyi region. The influence of integral human factors – territorial identity of population in formation of regional geo-cultural space and the specific cultural and artistic life of local community people was analysed. The article provides an estimation of cultural and artistic potential of Khmelnytskyi region due to the following types of resources: historical and cultural, natural and cultural, infrastructural, administrative, educational and scientific, creative, spiritual and cultural, national and cultural, events, biosocial, innovation and investment. Using SWOT-analysis identified weaknesses, threats, opportunities and strengths of the field.

Comprehensive study of modern functional component, organizational management, functional and territorial structures of cultural and artistic sphere of Khmelnytskyi region is described in detail. Cultural and artistic education, operation of cultural institutions clubs, libraries, archives, functioning of concert and entertainment, film, museums, protection of cultural heritage, folk and amateur art, activities of religious organizations and national and cultural societies, leisure and recreation institutions are examined.

The article explores typing of districts and inhabited localities by the level of development of cultural and artistic sphere. Advantages and disadvantages of the reform of the territorial organization of state and local governments and their impact on culture and art of Khmelnytskyi region are analysed. Formation of creative cluster as innovative form of territorial organization of cultural and artistic sphere has been established. There are three regional subclusters in the creative cluster (Central, South, North) which bringing together 26 creative centers and 29 inhabited localities.

The main problems and prospects of functioning of cultural and artistic sphere of Khmelnytskyi region in terms of reforming the state and local government and the ways of optimizing the territorial organization are highlighted.

Key words: culture, arts, cultural and artistic sphere, regions, geo-cultural space, territorial identity, territorial community of people, institution of culture, creativity, creative cluster, decentralization.

Підписано до друку 30.05.2016 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 05/16/2-9

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.